

Varlıkların Devamına Yönelik Güzellik Argümanı:

Tanrı, Güzellik ve Devamlılık İlişkisi

The Beauty Argument for the Continuity of Beings:

The Relationship between God, Beauty and Continuity

Ali YILDIRIM

Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

İslami İlimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri ABD,

Assoc. Prof., Tokat Gaziosmanpaşa University,

Faculty of Islamic Sciences, Department of Philosophy and Religion

ali.yildirim26@gop.edu.tr

ORCID: 0000-0003-1687-993X

DOI: 10.47424/tasavvur.1656752

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 12 Mart / March 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 25 Mayıs / May 2025

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Yıldırım, Ali. "Varlıkların Devamına Yönelik Güzellik Argümanı: Tanrı, Güzellik ve Devamlılık İlişkisi". *Tasavvur - Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 11/1 (Haziran 2025): 611-638. <https://doi.org/10.47424/tasavvur.1656752>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | mailto: ilahiyatdergi@nku.edu.tr

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdağ, 59100 Turkey.

CC BY-NC 4.0

Öz

Tanrı, insanı yarattığında ona, kendisini kavramaya bir yol bulması bakımından güzele olan ilgiyi ve sevgiyi de vermiştir. İnsan bu sayede, öncelikle çevresinde gördüğü somut varlıkların estetik yapılarına dair kanaatler geliştirebilmekte akabinde birtakım estetik yargılarda bulunabilmektedir. Bu yargılar, insanın tercihlerini belirlemede ve çevresini düzene sokmada ona rehberlik etmektedir. Doğal olarak yaratılışın kaynağı olan güzellik, aynı zamanda hayatın devamlılığını da sağlayan bir unsurdur. Bununla birlikte insan, varlıklarda gördüğü nesnel ya da fiziksel güzellikle yetinmeyerek onlardaki erdemleri ve hikmetleri de gözlemledikçe güzelliğin diğer boyutlarına ulaşır ve son olarak ilâhî güzelliğe ulaşınca kadar arayışını sürdürür. Tanrı yaratılışın gayesinin ve ondaki hikmetlerin açığa çıkması amacıyla kainattaki güzelliği ve güzellikleri dikkat celbeden, arzulanan ve korunan olarak takdir etmiş, onların güzelliklerini de devamlılıklarına vesile kılmıştır. Bu da hem evrendeki düzenin devamını sağlamış hem de insan neslinin dünya hayatını devam ettirebilmesine olanak tanımıştır. Bu makalede Tanrı'nın varlığının delillerinden biri olarak güzellik kanıtına kısmen değinilmiş olmakla birlikte temelde varlıkların güzelliklerinin, onların devamlılıklarını sağlamaya olan katkılarına odaklanılmıştır. Bu bakımdan literatürde yer bulmadığı anlaşılan güzellik-devamlılık ilişkisi, ilk kez tarafımızdan makalenin sonunda bir argüman formunda takdim edilmiştir. Argüman ortaya konmadan önce giriş bölümünde güzel kavramının felsefi analizi yapılmış, sonra da felsefe tarihinde Tanrı güzellik ilişkisine yönelik ön plana çıkan görüşlerden bazıları irdelenmiştir. Din felsefesinin temel konularından biri olarak güzellik kanıtı konusuna kısmen değinildikten sonra da varlıkların devamına yönelik güzellik argümanını açığa çıkaran delillere yer verilerek argümanın basamakları açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Felsefesi, Tanrı, Sıfatlar, Yaratılış, Güzellik, Devamlılık.

Abstract

When God created man, He also gave him the interest and love of beauty in order to find a way to understand himself. Through this, man can first develop opinions about the aesthetic structures of the concrete beings he sees around him and then make some aesthetic judgments. These judgments guide him in

determining his preferences and organizing his environment. Naturally, beauty, which is the source of creation, is also an element that ensures the continuity of life. However, man is not content with the objective or physical beauty he sees in beings and as he observes the virtues and wisdom in them, he reaches other dimensions of beauty and finally continues his search until he reaches divine beauty. In order for the purpose of creation and the wisdom in it to be revealed, God has appreciated the beauty and beauties in the universe as attracting attention, desired and protected, and has made their beauties a means for their continuity. This has both ensured the continuation of the order in the universe and allowed the human race to continue their life on earth. In this article, the argument of beauty has been partially addressed as one of the proofs of God's existence, but the focus has been on the contributions of the beauty of beings to their continuity. In this respect, the relationship between beauty and continuity, which has not been found in the literature, has been presented by us for the first time in the form of an argument at the end of the article. Before the argument is presented, a philosophical analysis of the concept of beauty has been made in the introduction, and then some of the prominent views on the relationship between God and beauty in the history of philosophy have been examined. After partially addressing the issue of the argument of beauty as one of the basic issues of the philosophy of religion, the steps of the argument have been tried to be revealed by giving evidence that reveals the argument of beauty for the continuation of beings.

Keywords: Philosophy of Religion, God, Attributes, Creation, Beauty, Continuity.

Giriş

Türkçe “göz” kelimesiyle ilişkili olarak *göze hitap eden*, *göze hoş gelen* anlam-larına karşılık gelen “güzel”, Arapçada şekli, yaratılışı ve ahlaki güzel anlamın-daki *cemîl* kelimesi ile ifade edilmektedir. Batıda ise güzel kelimesinin köke-ninde Latince *bellus* kelimesi yer almakla birlikte, on dördüncü yüzyıldan itiba-ren Fransızcada kullanılmaya başlayan *bealte* ve *beaute* kelimeleri yer almakta-dır.¹ Güzellik, bir sanat felsefesi terimi olarak genellikle eşya ve olgularda

¹ Yasin Keçeli vd., “Güzellik Hakkında Konuşurken Aynı Şeyi Düşünüyor muyuz?” *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* 72 (2021-Aralık), 303.

varlığı hissedilen ve insan ruhunda beğenme, hoşlanma, zevk alma gibi olumlu duygular ve yargılar doğuran nitelikleri ifade eder.² Estetik üzerine düşünenler, güzelliğin özünde tanımlanamaz olduğunu ve hatta güzellik türlerinin sonsuz olduğunu ve güzelliğin tümüyle farklı unsurlarının, yönlerinin veya bileşenlerinin olduğu görüşündedirler. Bu nedenle güzelliğin tümüyle ve bütün etmenleriyle kavranması mümkün görünmemektedir. Bundan ötürü genellikle, güzellik kavramına eşlik eden farklı kavramların (çekicilik, ilâhî güzellik, zarafet, şıklık vb.) ve bu iç çeşitliliğin etmenlerinin, benzer yönlerinin ve ilgili faktörlerin incelenmesine odaklanılmaktadır.³

Güzellik, hoşla giden, sevilen ve onaylanan bir nitelik olarak insanda pozitif bir algıya işaret etmektedir. Gündelik tecrübemiz, güzelliği deneysel bir olgu olarak görür ve insanda bir kanaat olarak ortaya çıkması büyük ölçüde gözle şahit olmaya bağlıdır. Işık vasıtasıyla çevresini ve çevresindeki varlıkları gören insan, onlar üzerine birtakım yargılarda bulunur. Bu yargılar mesafe, büyüklük, renk, işlevsellik gibi tamamen duysal, objektif ve herkes için geçerli nitelikleri ifade edebileceği gibi hoşlanmak, nefret etmek, ilgi duymak, dikkate almak ya da almamak gibi duygusal ve subjektif yargılar da olabilmektedir. Bu nedenle görmek, hayatımızda çevre ile olan ilişkilerimizi düzenlemede etkin bir rol oynar. Diğer taraftan görme duyusu, çevre ile kurulan iletişimin yanında bizde daha derinlikli bir duyguyu da harekete geçirir. Buna göre, gördüğümüz şeyler hakkında yaptığımız varoluşsal tespitlere estetik birtakım tespitler de eklenir. Böylece gözle görme, insanda estetik yargıları da harekete geçiren bir duyu olarak karşımıza çıkar.

Teoloji açısından bakıldığında güzellik, ilâhî sıfatlar arasında en çok bilinenlerden biri olmakla birlikte, muhtemelen din felsefesi bağlamında en az dikkat çeken sıfatlardan olmuştur. Bu makalede, estetik bir yargı olarak güzellik kavramı Tanrı ile ilişkisi bağlamında irdelenecek olup özellikle bu kavramın doğa ve insan için fonksiyonel yönlerinden biri olarak değerlendirilen beğeni, koruma, sahiplenme, hayatın devamı ve sürdürülebilirlik gibi kavramlar etrafında ele alınması amaçlanmıştır. Bu bakımdan güzelliğin, Tanrı tarafından

² Beşir Ayvazoğlu, "İlmü'l-Cemâl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/146.

³ Keçeli vd, "Güzellik Hakkında Konuşurken Aynı Şeyi Düşünüyor muyuz?", 302.

yaratılmışların devamlılığının sağlanması ve hayatın sürekliliği için çekici bir unsur olarak görev yaptığı ve insanda güzele olan temayülün, onun korunması ve devam ettirilmesine katkı sağladığı düşünülmektedir. Zira güzel olan istenir, sahiplenilir ve korunur. Böylelikle güzel olan hayatta kalır. Çirkin olan da yok olmaya terk edilir. Burada kastedilen güzellik, yalnız fiziksel bakımdan güzel görünen değil, öncelikle ve temelde fizik güzellikle başlayan ve devamında bütünsel anlamda her varlığın kendi potansiyelini en iyi şekilde temsil eden olması anlamında aslında tüm yaratılmışlarda bulunan öz"dür. Varlıkların özünü temaşa ise, kat edilmesi gereken belli bir zaman dilimi gerektirir ve bu da ancak insanın elde etmesi gereken birtakım tecrübelerle olgunlaşmasına bağlıdır.

Tanrı ve güzellik ilişkisi din felsefesinde çok kez, Tanrı'nın varlığının delleri bağlamında ele alınmış olmakla birlikte ilk kez bu makalede, güzellik-devamlılık ilişkisi bir argüman olarak öne sürülmektedir. Bu argümana göre Tanrı güzeldir, O'nun yarattıkları güzeldir, güzel sevilendir, sevilen korunur ve devam ettirilir. O halde Tanrı'nın yarattıkları güzel oldukları için varlıklarını sürdürürler. Kendisi her yönüyle eksiksiz ve mükemmel olan yalnız Tanrı'dır. Bu nedenle her ne kadar Tanrı'nın yarattıkları güzel olsa da bunlar, sonradan olmaları nedeniyle eksiktirler ve en mükemmel, en güzel olan Tanrı olduğundan, varlıklar güzellik bakımından da eksiktirler. Ancak güzellik de bir yetkinliktir ve her varlığın yetkinlik dereceleri birbirinden farklıdır. Dolayısıyla doğada daha güzel olan ve daha az güzel olan varlıkların olması doğal bir durumdur. Diğer taraftan insan, tabiatı itibarıyla farkındalık sahibi bir varlıktır. Çevresiyle ilişkisini kurarken, varlıklara dair kanaatlerinde sürekli olarak birtakım değerlendirmelerde bulunur. İnsan, varlıkların dış görünüşlerinden tüm yetkin boyutlarına kadar onlar hakkında kanaat sahibidir. Güzellik de bu kanaatlerden biridir ve her insanın kendi penceresinden, bakış açısına göre doğada daha az güzel olan ve daha çok güzel olan vardır.

Güzele olan temayül yaratılıştan gelen bir kanaattir. Ancak her insanın, kendisine güzel dediği belli durum ve varlıklar olmakla birlikte bunun tersi de olabilmektedir. Örnek olarak, bazı kuşların renk ve desenleri nedeniyle doğayı süsleyen, göze hoş gelen güzel varlıklar olduğu hakkında yaygın bir kanaat vardır. Bununla birlikte kimileri için bazı kuşlar renkleri, sesleri ya da görünüşleri nedeniyle güzel kabul edilmemektedir. Bu noktada Tanrı'nın kâinatı ve içindekileri güzel olarak yarattığını bildiğimiz halde onlardan bazılarının güzel

görülmemesi ile ilgili kanaatlerin büyük ölçüde tecrübi olduğuna işaret etmek gerekir. Genellikle kötü tecrübeler, varlıkların kötü ya da çirkin olarak adlandırılmasında etkili olabildiği gibi tecrübi olmadığı halde yaygın kötü şöhretler de bu kanaatlerin oluşmasına neden olabilmektedir. Bu durumda insan ya tecrübe ettiği ya da öğrendiği şekliyle güzeli tasavvur etmektedir.

Ayrıca her iki durumdan bağımsız olarak insan tasavvurunda, tecrübe edilen ya da öğrenileni de kapsayan daima daha üstün bir mükemmellik fikri vardır ki hiçbir konuda insan kendisini bundan alıkoyamaz. Buna göre insan gördüğü, duyduğu, tattığı, elde ettiği her şeyin daima daha mükemmelinin var olduğuna inanır. Bu idealist tutum, insanın bir bakıma hayatta kalma ve hayatı devam ettirme arzusundan doğar. Zira bu duygu, insan arzu ve iştiağını daima uyanık tutar. Böylece gerçek anlamda var olmasından bağımsız olarak, insan daima daha güzel olanı arar. Ancak nihayetinde ulaşılabilen son güzellik, elde tutulmalıdır, korunmalıdır ve bu güzelliğin devamı sağlanmalıdır. Söz konusu devamlılık, bir şekilde insanda güneşe olan temayül ve güzeli arayış sayesinde sağlanmış olur. Kısaca makalede ele alınan argümanın amacı, varlıkların devamlılığının, kendilerinde var olan güzelliklerine dayandığını ortaya koymaktır. Burada yeri gelmişken devamlılığın, Darwinci doğal seçimden uzak, bilhassa insan iradesinden kaynaklanan temayül ile ilişkili olarak anlaşılması gerekir. Bu bağlamda makalede öncelikle varlıkların yaratıcısı ve güzelin kendisinde en mükemmel haliyle hayat bulduğu varlık olarak Tanrı ve güzellik ilişkisi ele alınacaktır. Sonraki kısımda din felsefesinin yaygın bir delillendirme yolu olarak güzellik kanıtına dair değerlendirmelere yer verilecektir. Son bölümde ise öncelikle güzellik argümanına zemin teşkil eden tarihsel örnekler incelenecek ve ardından güzellik-devamlılık ilişkisini izah etmek üzere geliştirilen güzellik argümanı serimlenecektir.

Literatürde Tanrı ve güzellik ilişkisine yönelik çalışmalarda⁴ büyük ölçüde Tanrı'nın varlığına dair güzellik kanıtının ele alındığı ancak doğrudan güzellik argümanına işaret eder mahiyette bir atıfta bulunulmadığı fark edilmiştir. Bu

⁴ Metin Yasa, "Güzellik Kanıtı ve Taşıdığı Felsefi Değer", *Ekev Akademi Dergisi* 18 (2004-Kış); İsmail Şimşek, "Tanrı'nın Varlığının Delili Olarak Güzellik Kanıtı", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/10 (2014/2); Osman Mutluel, "Kur'an'da Güzellik Kavramının Ontolojik Temellendirmesi", *Hece, Sanat Özel Sayısı* 42 (2021).

nedenle bu çalışmanın özgün bir argüman sunma iddiası ile literatüre katkı sunmayı hedeflediğini düşünmekteyiz.

1. Tanrı, Güzellik İlişkisi

Felsefe tarihinde estetiğin temel kavramlarından biri olarak “güzellik”, ilk kez Antik Yunan’da Platon tarafından ele alınmıştır. Sonraki yüzyıllarda güzelliğin ya nesnel yönü üzerinde durulmuş ya da bakan kişinin gözünde oluştuğu öne sürülmüştür. Son yüzyıllara kadar güzelliğin nesnel ve öznel boyutları irdelenmiş, yirminci yüzyıl modernist düşüncesinde estetik, “haz” ile ilgili bir değer olarak ifade edilmiştir. Postmodern düşüncede ise modernizmin önerdiği özne merkezliğin yerine yeniden “nesne” ön plana çıkmıştır.⁵

Antik Yunan’da ele alınan güzellik kavramına baktığımızda Platon’un *Timaios* diyalogunda estetik, doğrudan ana tema olarak ele alınmaz ancak burada evrenin ve düzenin güzelliği, uyumu ve mükemmelliği gibi estetikle ilişkilendirilebilecek konular tartışılır. *Timaios*, diyalogun hemen başlangıcında, oluşa gelmediği halde her zaman var olan ile oluşa geldiği halde hiç var olmayan şeklinde, varlık ile oluş arasında iki türden bir ayrım yapar. Buna göre oluşa tabi olmadığı halde her zaman var olan Tanrı Demiurgos iken; evren, algıya müteallik yani oluşa tabidir. Oluşa tabi olan yani meydana gelen her şeyin bir nedeni vardır, dolayısıyla evrenin de bir nedeni vardır. Ancak *Timaios*’a göre, bu alem mümkün alemler arasında en iyisi olduğuna göre mükemmel olan bir Tanrı, kendi gibi mükemmel olan şeyler meydana getirmek istemiştir. O halde dünya, Tanrı Demiurgos tarafından ezeli-ebedi bir modele göre meydana getirilmiş ve düzenlenmiştir.⁶ Tanrı, bakışını ezeli-ebedi örnek modelden ayırmadığı için eseri de mümkün olanların en mükemmeli ve en güzeldir. Tanrı mükemmel, bütün evren de güzel ise o halde evrenin, değişime tabi olan ikinci türe göre değil, değişmez ilkeler olan birinci türe göre var edilmiş olması gerekir. Çünkü evren, oluşa gelenin en güzeli; evrenin yapıcısı da nedenlerin en yetkinedir. O halde Platon’un idealarının evrenin yaratılışı itibarıyla Tanrı’nın örnek aldığı modeller olarak anlaşılması gerekir. Buradan hareketle evren, her zaman aynı kalan ezeli ebedi modellere göre meydana getirilmiştir. Böylece Tanrı

⁵ Ayşe Tekel, “Estetik Yargı ve Estetik Yargıyı Etkileyen Faktörler”, *Sanat ve Tasarım Dergisi* 16 (2015), 150.

⁶ Platon, *Timaios*, Çev. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2015), 42.

Demiurgos bakışını daima aynı kalan paradigmalarda tutarak kozmik bir eser üretir. Bu anlamda evrenin sürekliliği, Tanrı'nın aynı kalana yönelik sonsuz bakışını zorunlu olarak gerektirir ki, bu bakış ortadan kalktığında evrenin mevcudiyetinden de söz edilemez.⁷

Platon düşüncesinde Tanrı'nın mükemmelliği evrenin sürekliliğinin de garantisidir. Çünkü oluşturan gelenlerin yani evrenin de yüzü daima mükemmel olana dönüktür ve mimesis olmakla birlikte, varlıkların taklit ettikleri model mükemmel olduğu için onlar da mükemmeldir, dolayısıyla evren güzeldir. Diğer taraftan evrenin çirkin olması gibi bir durum da söz konusu olamaz. Zira Tanrı Demiurgos'un yüzü yalnız güzel olana dönüktür, başka bir yöne döndüğünde, güzel olamayacağı gibi çirkin de olamayacak olan herhangi bir şekilde var oluştan söz etmek mümkün olmayacaktır. Ancak varlıklardaki idealara kıyasla var olduğu düşünülen eksiklik, onların hakiki varlık olmamalarından, hakiki varlığına taklidi olmalarından kaynaklanmaktadır.

Yine Platon'un *Phaidros* diyalogunda konu ile ilgili, Sokrates'in düşüncelerinden yararlanır. Buna göre Sokrates, önce, insanın ruh ve bedenden oluştuğundan ölümlü olduğu ve onun ölümsüz olduğuna dair hiçbir veri olmadığını söyler. Daha sonra da belki bizlerin, tanrıları kendi gözlerimizle görüp yeterince tanımamış olabileceğimizi ancak yine de hem ruha hem de bedene sahip olan ve bu ikisini her zaman içinde taşıyan bir ölümsüz varlık olduğumuzu düşünebileceğimizi iddia eder.⁸ O'na göre insanın tanrılarla ortak olan yönü, bedenden değil ruhtan kaynaklanır ve "tanrısallık" dediğinde de akla gelen iyilik, bilgelik ve güzelliştir.⁹ Plotinos da Platon felsefesini takiben özellikle I. ve VI. *Enneadlar*'da güzelliği, tanrısal aklın evrendeki yansıması şeklinde yorumlayarak madde ya da gerçekliğin, tanrısal akıldan pay aldığı ölçüde güzel ya da çirkin olduğundan söz eder.¹⁰ Plotinos Tanrı'nın, mutlak basitliğinden dolayı her türlü kavramsal çözümlemenin ötesinde olduğundan onun bir tür

⁷ Muharrem Hafız, *Platon Felsefesinde Khora* (İstanbul: Dört Mevsim Kitap, 2019), 40, 41.

⁸ Platon, *Phaidros*, Çev. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2017), 53.

⁹ Platon, *Phaidros*, 54.

¹⁰ Plotinos, *Enneadlar*, Çev. Zeki Özcan (Ankara: Fol Kitap, 2023).

bilinemezliğini savunurken de güzellik dahil her şeyden ayrılmak gerektiğini zira güzel olan her şeyin O'ndan sonra geldiğini iddia eder.¹¹

Kozmosun bir bütün olarak güzeli temsil ettiğini düşünen Stoa filozofları da dengeli ve uyumlu yaşamın ipuçlarının kozmos vesilesiyle kavrandığını savunurlar.¹² Onlara göre de güzellik tüm boyutlarıyla evrenin içindedir. Hiçbir varlık ya da durum bundan ayrı görülemez. Her olanın olma şeklinin, Tanrı'nın bilgisi ve planı içerisinde olduğundan şüphe yoktur. Olanca çeşitliliğine rağmen tüm var olanlar, Tanrı'nın bilgisini ve kudretini sergilerken; aynı zamanda tüm bunların güzelliğini de açığa çıkarmaktadır. Stoda üzerinde çok fazla durulan bir konu olarak doğanın olduğu şekliyle en ideal olduğu ve onun mevcut şekliyle kabul edilmesi gerektiği meselesi modern dönemde de ilgi görmüştür. Bu minvalde Hartshorne da Newman'dan yaptığı bir alıntı ile bu hususa şöyle dikkat çekmektedir:

*Düzen ve uyum Tanrı'nın özüdür. Onun sıfatlarında ayrı ve çok olmak, her şeyden önce bir olmak, O'ndan başka hiçbir şey olmasa bile O, bunlardan her birini toptan olmaktadır. Bu, bütün diğer şeylerin sonucu ve herhangi bir şey kadar şahane bir sıfat olan tabiatın sonsuzca egemen ve kavranamaz bir düzene işaret eder. Bu ise ilâhî tabiatın birliği, ardından gelen uyumu ve güzelliğidir.*¹³

Katolik bir mistik olan Fransız filozof Simon Weil (1909-1943), güzelliğin cazibesini, merak ve manevi özlem uyandırma yeteneğini, Tanrı'nın dünyadaki varlığını düşünmek için özellikle uygun bir başlangıç noktası olarak görür. Weil çalışmalarında, dünyanın bizi cezbeden güzelliğini, Tanrı'nın kendisini ifşa etmek uğruna bizi ruhumuzdan yakalamak için kullandığı bir "tuzak" olan ilâhî güzelliğin görünümü olarak tanımlar. Ona göre bu, bir tür enkarnasyondur. Bize saf ve otantik bir güzellik hissi veren her şeyde, gerçekten de Tanrı'nın varlığı vardır. Dünyada Tanrı'nın bir cisimleşmesi vardır ve bu güzellik tarafından gösterilir. Güzel olan, enkarnasyonun mümkün olduğunun deneysel

¹¹ Ennead VI.9.4.1-12, Akt: Mehmet Sait Reçber, "Plotinus: Tanrı'nın Birliği ve Basitliği Üzerine", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 51/1 (2010), 73.

¹² Epiktetos, *Düşünceler ve Sohbetler*, Çev. Burhan Toprak (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2000); Marcus Aurelius, *Kendime Düşünceler*, Çev. Ayşe Çevik (İstanbul: Kapra Yayıncılık, 2023).

¹³ Charles Hartshorne, "Tanrı ve Güzel", Çev. Mevlüt Uyanık, *Araştırmalar-İnsan Bilimleri Araştırmaları* 1/2 (1999/2), 133.

kanıtıdır.¹⁴ Weil başka bir eserinde daha da ileri giderek Hristiyan teolojide Tanrı'nın İsa'da bedenlenmesi anlayışına da uygun olarak "güzelliği Tanrı'nın bir sıfatı ve Tanrı'yı gördüğümüz sıfat olarak tanımlar."¹⁵ Güzelliğin, bilgelik gibi sıfatların aksine, görülen "sevimli gerçeklikler"den¹⁶ yalnızca biri olduğu konusunda Platon'la hemfikiridir: ona göre dünyanın güzelliği, duyulara açık hale getirilen Tanrı'nın kendi güzelliğidir.

Weil'in yaklaşımı çarpıcı derecede cesurdur. Eğer haklıysa, ilâhî güzelliğin ne olduğunu ve dünyevi güzellikle nasıl ilişkili olduğunu açıklama sorunu-muzu mümkün olan en basit şekilde çözmüştür. Ayrıca estetik deneyimin birçok insan için neden aynı zamanda dini bir deneyim olduğunu da açıklamıştır ve algıladığımız güzelliği Tanrı'nın varlığının bir delili olarak ele alarak hem ilâhî güzelliğe ilişkin çıkarımların hem de mistik deneyimlerin ifade biçimlerinden kaynaklanan öznel problemlerin de üstesinden gelmeyi denemiş olmaktadır.

Güzellik konusunda Hristiyan kutsal metinlerine bakıldığında da özellikle Kutsal Kitap'ta Tanrı'ya güzellik atfeden metinlerin çoğunun Mezmurlar'da bulunduğu görülür.¹⁷ Söz konusu ifadeler daha çok Tanrı'nın yüceliğine işaret ederken yalnız Mezmurlar 50:2 nolu metinde geçen sözlerin Tanrı'nın estetik anlamda güzelliğine işaret eder nitelikte olduğu anlaşılmaktadır. Bu kullanım Yeni Ahit'te, özellikle de Mektuplarda, örneğin Aziz Pavlus'un Tanrı'nın görkemini Mesih'in yüzünde parlayan bir ışık olarak tanımladığı 2 Korintliler 4:6'da¹⁸ ilâhî görkemin Mesih'e atfedilmesinin arka planını oluşturur. Bu da güzelliği özellikle Üçlü Birlik'in ikinci kişisiyle ilişkilendiren uzun bir Hristiyan teolojisi geleneğine yol açmıştır. Örneğin Aziz Augustinus, Baba'nın tam bir

¹⁴ Simon Weil, *Gravity and Grace* (London: Routledge & Kegan Paul, 1952), 137.

¹⁵ Simon Weil, *On Science, Necessity and the Love of God* (London: Oxford University Press, 1968), 129.

¹⁶ Platon, *Phaidros*, 59.

¹⁷ Mezmur 27:4 "RAB'den tek dileğim, tek isteğim şu: RAB'bin güzelliğini seyretmek, Tapınağında O'na hayran olmak için Ömrümün bütün günlerini O'nun evinde geçirmek."; 145:5 "Düşüneceğim harika işlerini, İnsanlar büyüklüğünü, yüce görkemini konuşacak."; 50:2 "Güzelliğin doruğu Siyon'dan, parıldıyor Tanrı."

¹⁸ 2 Korintliler 4:6 "Işık karanlıktan parlayacak" diyen Tanrı, İsa Mesih'in yüzünde parlayan kendi yüceliğini tanınamamızdan doğan ışığı bize vermek için yüreklerimizi aydınlattı."

sureti ve aynı zamanda “mükemmel Söz ve deyim yerindeyse yüce ve bilge Tanrı'nın sanatı” olarak Oğul'a güzellik atfeder.¹⁹

Hristiyanların düşüncesinde sorunun birçok geleneksel ele alınışında hem Tanrı'nın hem de ilâhî ihtişamın bir tezahürü olarak kabul edilen büyük dünyevi güzelliğin deneyimine de başvurulur. İlk tür deneyimin bir örneği Nyssa'lı Aziz Gregory'nin *Bakirelik Üzerine* adlı risalesinde verilir; burada Kral Davut'un Kutsal Ruh'un gücüyle kendinden geçtiğini ve böylece kutsanmış bir vecd halinde sınırsız, anlaşılmaz, görünmez ve şekilsiz bir güzelliği tecrübe ettiği anlatılır.²⁰ Birkaç sayfa sonrasında ise Gregory, Platon'u izleyerek, okuyucularına Kutsal Ruh'un yardımıyla dünyevi güzellikten güzelliğin kendisinin vizyonuna doğru bir merdiven çıkmalarını öğütler.²¹ Mistik literatürde bu tür güzellik görülerinin, genellikle de yüce görünümün öngörülerini olarak kabul edilen, başka benzer anlatımlarına da rastlanır. Ancak daha yaygın olarak ilâhî güzelliğin, yaratıcının doğasını yansıttığı düşünülen doğal ya da sanatsal güzelliğin güçlü bir deneyiminde fark edildiği söylenir.

Tanrı'ya güzellik atfetmede deneyime başvurma yolunun Hristiyan düşüncedeki örneklerinin benzerlerine İslam düşüncesinde özellikle tasavvufta sıklıkla rastlanır. Tanrı'nın güzelliğinin kâinata yansıması hakkında İslam düşüncesinde önemli bir yere sahip olan Mevlânâ da varlıkların sahip olduğu güzellikleri Yaratıcıdan aldıklarına *Rubailer*'in birçok yerinde vurgu yapar. Mevlânâ kullandığı üslup ile aynı şekilde sınırsız, anlaşılmaz, görünmez ve şekilsiz güzelliği ifade etmek üzere birçok metafora başvurur.²² Ayrıca Mevlânâ “Ey güzelliğin ve her hoş varlığın aslı!” diyerek güzelliğin kaynağı olarak

¹⁹ Patrick Sherry, “Beauty”, *A Companion to Philosophy of Religion*, Ed. Charles Talliaferro vd. (UK: Wiley-Blackwell, 2010), 301.

²⁰ Gregory of Nyssa, *On Virginité, The Fathers of the Church*, Çev. V. W. Callahan, C.58. (Washington: The Catholic University of America Press, 1967).

²¹ Gregory of Nyssa, *On Virginité, The Fathers of the Church*, 39.

²² “Sende bir güzellik var ki, büyüğü cihanı sarmıştır. Seni kıskanan hayırsız kıskanç o güzelliği nasıl anlayabilir. Yanağının kırmızılığı ateşinden yahut kuruluşundan değil, belki uğrunda ölen aşıkların kanlarının rengidir.”; “Güzellik sultanı, benim o yakışıklı ay yüzlü yârimdir. Onun zincirine bağlanan deli de benim bu meftun olan gönlümdür. Kapısının toprağına ciğer kanı döküyorum. Her ne kadar onun toprağı benim kanımdan daha değerli olsa da...” Bk. Mevlânâ Celaleddin, *Mevlânâ'nın Rubaileri*, Çev. M. Nuri Gençosman (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi: 1974), 52, 53, 60.

Tanrı'ya işaret ederken, O'nun güzelliğinin tüm kâinata sirayet ettiğine varlıklardaki güzelliğin de bundan kaynaklandığına temas eder.²³ Dolayısıyla bugün dünyada herhangi bir varlık için Tanrı'nın güzelliği sadece imkân ya da belli derecede hoşluklara işaret etmez bilakis O'nun güzelliği kâinat ve içindekiler için varoluşsal bir anlama sahiptir. Tanrı var olduğu için ve O'nun varlığı güzel olduğu için kâinat ve içindekiler varlığa gelmiştir.

Kudsi hadis olarak da rivayet edilen ve “Bilinmeyen gizli bir hazine idim, bilinmek istedim, bilineyim diye kâinatı yarattım”²⁴ şeklinde nakledilen *kenz-i mahfi* tabiri de Allah'ın kendisinden başka hiçbir varlık yokken yaratmayı irade etmesine gerekçe olarak bilinmek istemesine işaret etmektedir. Burada geçen “istedim” (ahbebtü) muhabbet, “bilinmek” (u' refü) mârifet kökünden geldiği için mutasavvıflar, kâinatın yaratılışını muhabbet ve mârifetle açıklamışlardır. Yine bu tabir, bazı alimler ve sufiler tarafından özellikle alemin yaratılışını açıklamak üzere başvurulmuş bir söz olarak da yorumlanmış²⁵ olmakla birlikte, Allah'ın bütün tecellileri ile güzelliğini aleme yansıtmış olduğunu göstermesi bakımından da anlaşılmaya müsaittir. Allah, kâinatı ve içindekileri yarattıktan sonra tüm bunları, akıl sahibi bir varlık olarak bunlardaki güzelliği, iyiliği ve hikmeti kavrayabilecek olan insanın idrakine sunmuştur. Böylelikle insan duyularıyla güzelliği, ihtiyaçlarıyla iyiliği ve irfanıyla da hikmeti kavramak suretiyle kâinatı bir bütün olarak anlar ve yorumlar. Bu arayış ve nihayetinde gerçekleşen kavrayış, insanın güzele olan ilgisiyle başlamakla birlikte, onu Allah'ı bilmeye, tanımaya ve sevmeye götüren bir vasıtaya dönüşür.

Özellikle Hristiyan mistisizminde ve İslam tasavvufunda ilâhî güzelliği ifade etmek üzere başvurulmuş metaforlardan da anlaşılmaktadır ki Tanrı'nın diğer birçok sıfatı için teistlerce ele alınan birçok kavram ve yaklaşım bulunmakla birlikte, O'nun güzelliği için ifade edilebilecek kavramlara rastlamıyoruz. Sherry'nin de belirttiği gibi bu sorunun temelinde, Tanrı'ya güzellik atfetmemizi destekleyecek uygun bir kelime dağarcığına sahip olmamamız yatmaktadır. “Güzel” terimini genellikle bir sanat eseri veya doğal bir fenomen hakkında genel bir hüküm olarak veya “güzel yapılandırılmış” gibi başka bir terimi

²³ Mevlânâ Celaleddin, *Mevlânâ'nın Rubailer*, 153.

²⁴ Aclûnî, II, 132.

²⁵ İbrahim Hakkı Aydın, “Kenz-i Mahfi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/258.

nitelemek için kullanıyoruz. Üstelik bu durumlar için oldukça zengin bir kavram hazinemiz (zarif, ince, yakışıklı vb.) mevcuttur. Ancak bu sözcük dağarcığının çoğu Tanrı'yı tanımlamak için uygun değildir. İlâhî güzellik söz konusu olduğunda kavramlar bizzat güzeli ifade eden değil ona işaret eden "görkem", "haşmet", "ihtişam" ve "kudret" gibi destekleyici başka kavramlarla ifade edilmektedir.²⁶

İslâm düşüncesinde estetik bir ilgi olarak güzel ya da güzellik, "duyularla algılanamayan güzellik" alanını içerecek şekilde genişletilerek Tanrı'nın güzelliği en üst noktaya yerleştirilmiştir. Özellikle Fârâbî ve İbn Sînâ, estetik hakkındaki görüşlerini, Tanrı'nın "güzelliğinin" yanı sıra O'nun "yetkin" ve "mutlak iyi" oluşu üzerine temellendirmektedir. Fârâbî'ye göre, her varlıktaki güzellik ve ihtişam, o varlığın en üstün varlık derecesine ve nihai yetkinliğe ulaşması ile olur. İlk Varlığın varlığı, varlıkların en üstünü olunca, O'nun güzelliği de bütün güzelliğe sahip olanların güzelliğinin en üstünü olur."²⁷ İbn Sînâ da benzer şekilde Zorunlu Varlık'ın, kendisinde bütün güzellikleri toplayan varlık olduğuna işaret ettikten sonra Zorunlu Varlık'ın, sırf güzellik ve iyilik sahibi olduğunu, O'nun her şeyin güzelliğinin ilkesi olması yanında *yetkinlik*, *hoşluk* ve *güzelliğin* de zirvesi olduğunu söyler.²⁸ Bu üç niteliğe sahip olduğu halde varlığı kemâle ermemiş ve "sırf hayır" olmayan bir varlık düşünülemez. Ayrıca filozofların, iyilik (hayr), yetkinlik (kemâl) ve güzellik (cemâl) kavramlarını birbirine eşdeğer kavramlar olarak ele almaları, onların sistemlerinde metafizik, etik ve estetik değerleri birbiri içinde, birbirinin ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir.²⁹

İbn Sînâ, *Şifâ*'da, Tanrı'nın, salt güzellik ve görkeme sahip olduğunu, O'nun her bir şeyin güzelliğinin ve görkeminin ilkesi olduğunu, bu durumda Tanrı'nın güzelliğini de O'nun, olması gerektiği şekilde olması olarak tarif

²⁶ Sherry, "Beauty", 303.

²⁷ Fârâbî, *es-Siyâsetü'l-Medeniyye*, Çev. Mehmet. S. Aydın vd. (İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2012), 50-51.

²⁸ İbn Sînâ, *Metafizik II*, Çev. Ekrem Demirli & Ömer Türker (İstanbul: Litera Yayınları, 2005), 114.

²⁹ Ayşe Taşkent, "İslam Felsefesinde Estetik: Güzelin Ontolojik, Kozmolojik, Psikolojik ve Mantıkî Bağlamda Değerlendirilmesi", *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 14 (2011), 29.

ettikten³⁰ sonra “güzelin” salt akli, sırf iyilik, her tür eksiklikten uzak, her yönden bir ve aynı zamanda konumuna ve mertebesine göre her varlıkta bulunan olduğuna işaret eder.³¹ Ancak *Necât*’ta güzel kavramı ile birlikte özellikle denge kavramını ön plana çıkaran İbn Sînâ burada, Zorunlu Varlık olarak Tanrı dışındaki varlıklar için *güzel* yerine *denge* (*itidal*) kavramına başvurur.³² Zira ona göre ancak Tanrı’ya atfedilebilen “güzel”in yerini diğer varlıklarda, güzelin açılımı olan ve kavranılan bir iyilik olarak denge alır. Uyumunu ifade eden denge ancak bileşik varlıklarda bulunur. İbn Sînâ’nın temas ettiği ve Gazzâlî’nin de güzel anlayışında ön plana çıkan nokta ise, her varlığın kendinde mümkün olan ve kemaline layık olan vasıfların kendisinde bulunuyor olmasıdır. Gazzâlî’ye göre “Her şeyin güzelliği, kendisinde bulunması mümkün ve kemâline layık olanın kendisinde bulunması demektir. Kendisinde bulunması mümkün olan bütün kemalatı kendisinde topladığı vakit güzelliğin zirvesine ulaşmış demektir.”³³

İbadete layık olmak bakımından Tanrı, doğası gereği mükemmel olandır ve diğer ilâhî vasıflarının yanında aynı zamanda tüm yaratılmışların yüzünü kendisine döndüğü varlık olarak güzel olandır. İbn Sînâ söz konusu yönelişi, “şevk” ile ifade eder ve var olmanın iyiliği ile birlikte aynı zamanda her şeyin kendisiyle Zorunlu Varlık’a şevkle yönelmesine de vurgu yapar.³⁴ İnsan iyi ve güzel olanı istemeye meyilli olduğundan, en güzel olan olarak kendisine benzetmek adına yüzünü Tanrı’ya dönmüştür. Bunu ifade için insanın Tanrı’ya benzemesi tabirinin kullanıldığı İslam düşüncesinde, insanın bunu gerçekleştirmesi birkaç yolla olabilmektedir. Bunlardan ilki, felâsifenin de üzerinde durduğu gibi, O’nun fiillerine benzer fiiller yapmaktır. Kur’an’da Allah kullarına kendisine nasıl seslenileceğine dair isimleri öğretmiş, kendisi hakkında nasıl düşünüleceğine dair bilgilendirmeler ve yönlendirmeler yapmıştır. Ayetlerde ve Hz. Peygamberin bazı hadislerinde yer aldığı şekliyle Allah’ın sahibi olduğu isimleri ve sıfatları, kulları açısından O’nu bilmek, tanımak ve O’nu taklit etmek adına önemli görevler icra ederler. Bu isim ve sıfatlar sayesinde kulları, Allah’a

³⁰ İbn Sînâ, *Kitâbu’ş-Şifâ, İlahiyat, Metafizik II*, Çev. Ekrem Demirli & Ömer Türker (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2014), 376.

³¹ Ahmet Kâmil Cihan, “İbn Sînâ’da Güzeli Kavramı”, *Felsefe Dünyası* 48 (2008/2), 28, 29.

³² İbn Sînâ, *Kitâbu’n-Necât*, Nşr. Macit Fahri (Beyrut, 1985), 281.

³³ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi’d-Dîn IV*, Çev. Ahmet Serdaroğlu (İstanbul: Bedir Yayınevi, 2002), 542.

³⁴ Yaşar Türkben, *İbn Sînâ ve Thomas Aquinas’ta Kötülük Problemi* (Ankara: Elis Yayınları, 2012), 65.

benzeme yolunda gayret sarf ederler. İnananlar, Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak, ibadetlerle meşgul olarak ve iyi işler (sâlih amel) ile meşgul olarak Allah'ın ahlakıyla ahlaklanma, Allah'ın boyasıyla boyanma ve Allah'ın fiillerine benzer fiiller gerçekleştirme fırsatı bulurlar. Nihayetinde arzulanan, Tanrı'nın fiillerini taklit etmek suretiyle Tanrı'nın hoşnutluğunu elde etmektir. Burada temel mesele, Tanrı'nın fiillerinin taklit edilmek, benimsenmek ve arzu edilmek üzere öncelikle insan açısından güzel olarak görülmesidir. Tüm bu isim ve sıfatlar beğenilen, sevilen arzu edilen olarak "güzel" oldukları için talep edilirler. Dolayısıyla bu bağlamda Tanrı sırf iyilik, sırf güzellik olarak ifade edilir.

Diğer hususiyetlerinden farklı olarak Tanrı'nın güzeli temsil etmesinin önemli bir diğer yanı, güzelin kavramsal yönden belli bir derecede nesnel boyutlara sahip olmasıdır. Her ne kadar Tanrı için somut, nesnel, maddi birtakım tasavvurlar oluşturmak ya da değerlendirmeler yapmak mümkün olmasa da kulları, Tanrı'nın yarattıkları ve eylemleri vesilesi ile O'nda somut anlamda bir güzellik kanaatine sahip olur. İnananlar, tecellileri aracılığıyla O'nda mevcut bir güzellik fikrine ulaşır. Güzellik fikri, Tanrı ile insan arasında bir bağ kurmak ve onu devam ettirmek açısından önemlidir. Çünkü güzel, sevilendir ve kişi sevdiği ile irtibatını koparmak istemez. Tanrı ile kulları arasındaki bağın devamlılığı açısından güzel fikri, insan zihninde etkin rol oynar. Benzer bir durumu insanoğlu gündelik yaşamında ilişki kurduğu insanlar için de hisseder. İnsanlar sevdikleri kişilerle farklı vesilelerle bir araya gelirler, sevdikleri hayvanları, bitkileri ya da kullandığı nesneleri koruyup göz önünde bulundurmak isterler. Büyük ölçüde burada etkin rol oynayan husus, varlıklardaki güzelliktir. Çünkü güzel olmayanları işlevsel ya da çok farklı bir hususiyet olmadığı müddetçe kolaylıkla hayatımızdan çıkardığımız olur. Bu nedenle güzellik, varlığın korunup kollanmasında ve devamlılığın sağlanmasında etkin rol oynar.

Bu çalışmada varlıkların devamı için güzellik argümanı üzerinde yoğunlaşıyor olmakla birlikte Tanrı'nın güzel olması ve yarattıklarının da güzel olmasının din felsefesinde "güzellik kanıtı" ile de önemli ölçüde ilişkili olduğunu belirtmek gerekir. Bu nedenle güzellik argümanına geçmeden önce aşağıda güzellik kanıtı hakkında çalışmamızla ilgili olduğu kadarıyla bazı noktalara temas edilecektir. Nihayetinde bu çalışmanın doğrudan güzellik kanıtına yönelik olmadığına ve varlıkların devamlılığı açısından güzellik kavramının etkinliğinin ele alındığına işaret etmekte fayda vardır.

2. Tanrı'nın Varlığının Delili Olarak Güzellik Kanıtı

Teolojide sıklıkla karşılaşılan konulardan biri olarak evrenin güzelliğinden Tanrı'nın varlığına gitme denemeleri, din felsefesinde güzellik kanıtı olarak önemli yer tutmaktadır. Bu bağlamda Tanrı kâinatı insan duyularına açık şekilde yaratmış olmakla birlikte evrendeki duyulur dünyanın mükemmelliği Tanrı'ya ulaşmada bir araç olarak görülür. Zira duyulur dünyadaki güzellikten hareketle akledilir dünyanın güzelliğine ve oradan da bütün güzelliklerin kaynağına ulaşma imkânı mevcuttur.³⁵ İslam düşüncesinde de büyük bir literatüre sahip olan özellikle kanıt olarak estetik ve güzellik hakkındaki tartışmalar, çağdaş din felsefesine katkısı bakımından Yasa tarafından üç maddede öne çıkarılmıştır. Bunlar; evrenin Tanrı'nın üstün güç, bilgi, irade ve iyiliği ile uyum içinde çalışması, insanın güzel yaratılışına bakıldığında ilgili uyumun dışında bulunmaması ve evrenin imkân halinde her tür güzellik ve iyiliğe sahip olmasıdır.³⁶ Her an bir işte olan, daima faal olan ve yaratması devamlı olan Tanrı'nın işlerini, aynı zamanda her yaratılmışın tabiatı ve ihtiyaçlarıyla uyumlu olarak yarattığı, tüm yaratımların birbirini tamamlayan hususiyetler taşıdığı ve üstelik her yaratımın aynı zamanda estetik bakımdan da güzel olduğu aşikardır. Bu durum, Tanrı'nın bilgisinin ve kudretinin büyüklüğünü ortaya koymasından önce elbette O'nun varlığına dair de tüm şüpheleri ortadan kaldırmaya yetecek derecede bir delil niteliği taşır. Estetik olarak uyumluluk, insanda huzur ve güven duygusunu da açığa çıkarır. Bu nedenledir ki Tanrı tüm varlıklarda bu duyguya eşlik etmesi bakımından güzellik algısını da hareket ettirecek birtakım sebepler yaratmıştır. Örnek olarak insan, uzaya bakıp, onda gördüğü derinlikle birlikte aynı zamanda gök cisimlerinin boyutlarından yerleştirilme biçimlerine kadar estetik birtakım duyguların etkisi altında kalabilir veya tatlı bir meyveyi eline aldığı ve onu yediğinde aldığı hazzın yanında onun sahip olduğu biçim ve renklerin harekete geçirdiği güzelliğe dair birtakım kanaatlere sahip olabilir.

Tanrı'nın yarattığı her varlıkta ortaya koyduğu işlevsellik, faydalılık, erişilebilirlik ya da haz alınabilirlik durumlarının da güzellik yargısının oluşmasına neden olabileceğine işaret etmek yerinde olacaktır. İnsanın kainatla her

³⁵ Şimşek, "Tanrı'nın Varlığının Delili Olarak Güzellik Kanıtı", 71.

³⁶ Metin Yasa, *Estetik-Etik İlişkisi* (Ankara: Elis Yayınları, 2014), 119.

karşılaşması aslında bir hayranlık vesilesidir. İnsanın bu karşılaşma sayesinde gördüğü her şey, ilk olması, eşsiz olması ve kusursuz olması gibi özellikleri ile aynı zamanda güzeldir. Dolayısıyla birşeyin güzelliği ile ilgili yargımız, karşılaşma sonrası açığa çıkar ve bu bakımdan o, zihinde olanın dışarıda aradığı ya da bulduğu değil, dışarıdan tecrübe edilen neticesinde zihinde oluşan bir yargı olarak da değerlendirilmelidir. Bu durum ile ilgili kanaatlerin Tanrı'nın yaratmasına atfen yorumlanması daha yerinde olacaktır. Zira insan yapımı olanlar için zihin daima daha iyisinin varlığını tasavvur eder ve onu arama eğilimi gösterir. Bu nedenle güzellik insan yapımı eserlerde nadiren tatmin edici olur. Örnek olarak inşa edilen her bir evin daha güzeli tasavvur edilebilir, imal edilen her arabanın daha güzeli tasavvur edilebilir ancak bir çiçek, bir arı ya da bir ağacın daha güzeli tasavvur edilemez. Bu da tanrısal olanın her zaman en ideal formda dolayısıyla en güzel olarak algılanmasına neden olur. Nihayetinde tanrısal olan her şey biriciktir ve onun eşsizliği onun yitimi noktasında insana acı veren bir durumdur. Bu da insanda, ona doğru bir ilginin, temayülün ve sevginin oluşmasına zemin hazırlar. Kendisi de güzel olan Allah'ın isimleri, kullarının işlerini hangi surette yapmalarını göstermesi bakımından rehber niteliği taşır. İsim ve sıfatlar kulların ne yapacaklarına ve nasıl yapacaklarına dair onlara fikir verir. Özellikle de tüm yapıp etmelerinde güzel olanı tercih etme yönünde model oluşturur. Esmâ-i Hüsnâ'dan her bir isim en üstünlük niteliğine delalet eder. İnsanlar Kur'an'ın talep ettiği bir hayatı yaşamakla Allah'ın en güzel isimlerini bir ölçüde kendilerinde gerçekleştirmiş olurlar ve hüsnâ, yani güzel olan her şeye katılmaya başlarlar.³⁷ Hüsnâ'ya katılan insan hayatını güzelleştirir ve güzel bir hayatın devamı için çaba harcama gayretinde olur. Allah'ın her bir ismi en üstün yetkinliğe, en yüksek iyiliğe ve en üstün güzelliğe sahip olduğundan, insan hayatı boyunca Allah'ın isim ve sıfatlarını kendisine rehber edinir. Böyle bir yaşam siyaseti yalnız bireyin değil tüm toplumun ve toplulukların, hayatlarının yönlerini belli derecelerde iyi ve güzel olana çevirmelerine neden olur.

İslam düşüncesinde İbn Miskeveyh'te de görüldüğü gibi³⁸ kulun fiilleri ahlaki bir değer ve kıymete haiz olacaksa, bu fiillerin Allah'ın fiillerine benzer

³⁷ Turan Koç, *İslam Estetiği* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2017), 81.

³⁸ İbn Miskeveyh, *Tehzîbu'l-Ahlak*, Çev. Abdulkadir Şener vd. (İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2017), 110.

fiiller olması idealize edilir. Bir Kur'an ayetinde işaret edildiği gibi insan, Allah'ın ahlakıyla ahlaklanma çabası içindedir ve ulaşılmak istenen, Allah'ın boyasıyla boyanmaktır.³⁹

İslam düşüncesinde güzellik anlayışına kaynaklık eden Kur'an-ı Kerim'de güzele dair *hsn* (حسن), *cml* (جمال), *tyb* (طيب) ve *zyn* (زين) gibi pek çok fiil mevcuttur. Yine Kur'an'da, güzelliğin kaynağı ve başlangıcı olarak Allah'a işaret edilmiş, insanların güzellik arayışında Kur'an ayetleri rehber olmuştur. İlâhî güzellik anlayışının kaynağı olan Allah, esmâsı, yaratması, kelamı, boyası, bahşettiği imanı, kabulü ve terbiyesi, verdiği hükmü ve ihsânı güzel olan ifadeleri ile takdim edilmiştir. Bu bakımdan Kur'an güzelliğe ilâhî bir bakış açısı kazandırarak güzelliğin yalnız maddî bir anlayışa hasredilmemesi gerektiğini göstermiştir.⁴⁰ Güzellik mefhumuna bütüncül yaklaşan Kur'ân, varlıklardaki oran, işlevsellik ve mana ile birlikte insanın ve mahlukâtın içinde bulunduğu durum ve gerçekliği de görmezden gelmemiştir. Kur'an'ın, güzelliği tüm yönleriyle kuşatmasına karşın ahlâkın konusu olan "iyi" üzerinde daha fazla durduğu anlaşılmaktadır. İyiliği, güzelliğin referansı olarak kabul eden Kur'an, güzeli ifade eden kavramlarla doğrudan ona işaret etmiştir.⁴¹

Hz. Peygamber'in Allah'ın güzel olduğunu ve güzel olanı sevdiğini ifade eden sözü⁴² güzelliğin evrendeki bütün güzelliklere yansıyan ilâhî bir sıfat olduğunu gösterir. İlâhî güzellik varoluşun her düzeyinde ve her şeyde kendini izhar eder. Şüphesiz ilâhî güzellik bizim tecrübemize açık olan ahlaki ve fiziki güzelliklerin çok üstündedir ama ilâhî güzelliğin hükmü dışında hiçbir şeyin güzel olması da söz konusu değildir. Sözgelimi Celâl sıfatı Allah'ın şiddet ve gazabını yansıtan ilâhî sıfatları içine alırken Cemâl sıfatı rahmeti yansıtan ilâhî sıfatları içine alır. Her bir ilâhî sıfat diğer bütün sıfatları içine alır çünkü bu sıfatların hepsi de tek bir zata delalet eder ve varlıkta zahir ve batın olan da O'dur. İşte bundan dolayı güzellik hakikati ve hakikat de güzelliği ifade eder.

³⁹ el-Bakara 2/138: "Allah'ın boyasıyla boyandık. Boyaca O'ndan daha güzel olan kim vardır? Biz yalnız O'na kulluk ederiz (deyin)".

⁴⁰ Rıdvan Sanur, "Kur'an'ın Güzellik Mefhumuna Dair Kavramsal Bir İnceleme", *Balıkesir İlahiyat Dergisi* 17 (Haziran 2023), 152.

⁴¹ Sanur, "Kur'an'ın Güzellik Mefhumuna Dair Kavramsal Bir İnceleme", 185.

⁴² Müslim, İmân, 147.

İçinde hakikat barındırmayan bir güzellik olmadığı gibi güzellik taşımayan bir hakikat de yoktur.⁴³

Bir bakıma düzeni temsil etmesi bakımından güzellik, aynı zamanda insan için ideal olanın da temsilcisidir ve ideal olanı elde etmenin yolu da öncelikle onun fark edilmesi ve sonra da ona meyledilmesi ile olur. İnsan, duyu organları vesilesi ile renk, ses, koku, sertlik ve tat gibi unsurları algılayabilecek şekilde yaratılmıştır. Fiziksel güzelliğin algılanması öncelikle algısal dikkat gerektirir ve bu sayede insan çevresindeki varlıkları birbirlerinden çeşitli yönlerden ayırma tabi tutar. Tanrı'nın varlıklara yerleştirdiği estetik unsur, insan algısına hitap eder ve insan varlıklarda gördüğü güzellik ölçüsünde onlara meyleder.

Bundandır ki insan, bir bütün olarak kainattaki güzelliği ne ölçüde kavrayabilirse tanrısal güzelliği de o ölçüde elde edebilir ve aynı şekilde yaşamını da o ölçüde dizayn etme fırsatı bulur. Tanrı ve güzelliğe ilişkin bahsini ettiğimiz mülâhazalar güzellik vesilesi ile varlıkların devamına imkân sağlama noktasında bize, teizm lehine bir argüman oluşturma fırsatı vermektedir. Tanrı'nın varlıklarda ihdas ettiği estetik unsur, yalnız O'nun varlığı hakkında bir delil olmak bakımından değerlendirilmekle kalmaz aynı zamanda yaratımın ya da varlıkların devamına ilişkin olumlayıcı bir karakter de arz eder. Sonraki başlıkta güzellik üzerinden oluşturulabilmesi mümkün görünen "güzellik argümanı" olarak isimlendirdiğimiz argümanı ele alacağız.

3. Varlıkların Devamı için Güzellik Argümanı

Güvende olma, insan doğasının en temel duygularından biridir ve güven duygusu insanı mutlu eder. Mutluluk da çoğu kez uyumda aranır. İnsan yaşadığı çevreye uyum sağlamaya ya da yaşadığı çevreyi kendisine uygun hale getirerek aynı şekilde bu uyuma ulaşmaya çalışır. Uyum ile eş anlamlı olarak da kullanılan ahenk kavramında da benzer şekilde bir eşgüdümlülük vardır. Dolayısıyla insan yaşadığı çevre ile çevrede bulunanlar ile eşgüdüm arar. Tabiatı gereği iyiliğe ve güzelliğe yatkın olan her insanın da eşgüdüm sağlamak istediği varlıklar yine iyi ve güzel olmalıdır. Bu nedenle mutlu olmak için insan, iyi ve güzel olanı istemeye meyillidir. Tüm bunları istemekle birlikte insanın, bunları tanımaya uygun bir tabiatı olmalıdır. İnsanın eşyayı tanıma, olayları

⁴³ Koç, *İslam Estetiği*, 82.

değerlendirme hususiyeti ve ihtiyacının yanında, yine ünsiyetin gereği olarak takdir etme, kıymet verme, bir değere sahip olma özellik ve ihtiyacının da olduğu aşikârdır. İşte estetik de güzelliği takdir edip ona bir değer verme ihtiyacından doğmuştur.⁴⁴ İnsan gündelik yaşamında farkında olmadan dahi bu yeteneğini kullanmakta ve çevresine verdiği tepkiler buna göre şekillenmektedir. Hatta Işık bu konuyu daha de ileri götürerek doğanın bizatihi kendisinin iyi, güzel, doğru ve yararlı olmadığını onu asıl, iyi, güzel, doğru ve yararlı olarak değerlendirenin insan olduğunu iddia eder.⁴⁵

Bu bakımdan güzellik, sürdürülebilir bir dünya yaşamı için Tanrı vergisi bir his olarak insan ruhunda yerleşik olan ve güzelle karşılaşma anında açığa çıkan bir hareket ettirici güç olarak tanımlanabilir. Bu yönüyle bir kavrayışa sahip olunmadığı düşünüldüğünde muhtemelen insanlar hiçbir şeyi koruma duygusuna sahip olmadan her türlü varlıktan kolaylıkla vazgeçebilir hatta her türlü varlığı kolaylıkla yok edebilirdi. Güzellik yaratıcı olan Tanrı'nın yarattıklarının varlıklarını sürdürebilmesi dolayısıyla ilâhî takdirin gerçekleşmesi için O'nun, insanoğlunun tabiatına yerleştirdiği bir histir.

İnsanlar güzeli ya da güzelliği tanıma konusunda genel anlamda bir görüşe sahip olarak yaratılmış olmakla birlikte, doğduğu andan itibaren tüm tecrübi kazanımlar, öğrenmeler ve sosyal çevre kişideki güzellik kavramında birtakım değişikliklere neden olmaktadır. Her insanın doğup büyüdüğü kendi memleketini güzel olarak tanımlaması da yine tecrübi ve öğrenilmiş bir durum olarak değerlendirilmelidir. Aynı şey yaşadığı bölgenin varlıklarını, canlılarını ya da eş olarak seçeceği insanları değerlendirirken de ortaya çıkmaktadır. Tüm bunlar kişinin çevresine sahip çıkmasını, onu korumasını ve onun devamını sağlamasını temin ederek bir anlamda murad-ı ilâhî dediğimiz şeyin açığa çıkmasını sağlamaktadır. Zira Tanrı yaratmayı dilemiştir ve O'nun dilediğinin gerçekleşmesi, yalnızca olmasına değil olanın varlığının da sürdürülmesine bağlıdır. Tanrı yarattıkları hakkında insanları imtihan ettiğinden, keza onlara birtakım emanetler verdiğinden söz etmektedir. Bu nedenle bir şey olmakla birlikte aynı anda ya da kısa zamanda ortadan kaybolacak olsaydı, insanların zihninde

⁴⁴ Naim Şahin, "Gazzâlî'de Bir Değer Olarak Estetik (Güzellik)", *Uluslararası Modern Çağ ve Gazzâlî Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (Isparta, 2014), 169.

⁴⁵ Aydın Işık, *Din ve Estetik* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013), 186.

yaratılmış olanlar hakkında zayıflık hissi doğabilir ya da imtihan, sorumluluk, irade gibi birçok kavrama yönelik durumun gerçekleşmesi mümkün olmazdı. Bu nedenle var oluşun ve varlıkların devamlılığı, Tanrı'nın kudretini ve yaratımın iyiliğini göstermesi bakımından gerekli bir durumdur.

Güzelliğin Tanrı'ya atfedilmesi ile ilgili literatüre baktığımızda devamlılık ve sürdürülebilirlik bakımından yorumlanmaya müsait olan metinlerin tarihsel olarak genellikle Antik Yunan'da Platon'un eserlerine dayandırıldığı anlaşılır. Bu anlamda en önemli Platon metni, Sokrates'in, Rahibe Diotima'nın, güzellik aşıklarının güzelliğin kendisine ulaşana kadar güzel bedenlerden güzel ruhlara, yasalara, kurumlara ve bilgi alanlarına yükselmeleri gerektiği yönündeki tavsiyesini aktardığı *Şölen* (Symposion)'deki "güzellik merdiveni"⁴⁶ olarak adlandırılan metindir. Burada Platon, fiziksel arzudan hakikatin bilgisine ve oradan idealar dünyasına uzanan metafizik bir yolculuğa atfen beş basamaktan oluşan bir merdiven tasavvur eder. Buna göre birinci basamak fiziki güzelliğe duyulan ilgiyi; ikinci basamak, tüm güzel bedenleri kapsayan güzellik anlayışını; üçüncü basamak, ruhsal güzelliğin keşfi ve erdemin takdirini; dördüncü basamak, bilgi ve bilgelik sevgisini; beşinci basamak ise güzellik idesine yani hakikate ulaşmayı ifade eder. Merdivenin ilk basamağında fiziksel güzellik, son basamağında ise metafizik güzellik vardır. Platon'un ideler nazariyesine uygun olarak metafizik güzellik ideal olanı, fiziksel, bedensel güzellik ise güzelliğin ancak gölgesi olabilecek olan boyutunu temsil eder. Ancak metafizik anlamda güzelliğe ulaşmanın yolu ve zorunlu olarak ilk basamağı fiziksel güzelliğin farkına varmaktır. Bu farkındalık bilgi ve erdemle birlikte insanın gerçek güzelliğe ulaşması için yalnızca bir başlangıçtır.

Platon *Şölen*'de bütün insanların içinde ruh ve beden bakımından bir doğurma isteği olduğundan söz eder. Buna göre insanlar yaşları geldiğinde doğurma hissine kapılır ve bunun gerçekleşmesi ancak güzeli bulmakla mümkün olur. Çünkü doğum ancak güzellik içinde gerçekleşebilir. Güzellik de yine ancak uyum söz konusu olduğunda açığa çıkar. Uyum sağlayan erkek ile kadın birleştiğinde gerçekleşen doğum tanrısalıdır. Çirkinlik doğuma izin vermez, ancak güzellik doğuma izin verir ve güzele ulaşan bu sayede doğum sancısından kurtulur ve böylelikle neslin devamı sağlanır. Bu bakımdan güzele olan ilgi,

⁴⁶ Platon, *Şölen*, Çev. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2015), 93-94.

yaratımın devamı, iyiliğin, hayrın ve bilgeliğin kaynağıdır. *Şölen*'de Diotima, güzellik ile devamlılık ilişkisine işaret etmek üzere şunları söyler:

*Güzellik, üremeye eşlik eden bir yazgı, bir doğum tanrıçasıdır (Moirā/Ebe).
Bu yüzden gebe bir varlık ne zaman bir güzele yanaşsa sevimli bir hale
gelir, neşesinden gevşeyip rahatlar, doğurur ve üretir. Aşk, güzelin aşkı
değil güzel sayesinde doğurmanın ve üremenin aşkıdır.*⁴⁷

Diotima'ya göre, bunun temelinde içgüdüsel olarak ölümsüzlüğü arzulama yatar; çünkü ölümlü bir doğa, mümkün olduğunca, hep ölümsüz olmayı arar. Bu da ancak eskiyenin yerine yenisini koymakla gerçekleşebilir.⁴⁸ Ona göre her bir canlının yaşadığı ve aynı kaldığı söylendiğinde, örneğin bir insanın çocukluğundan yaşlılığına dek aynı olduğundan söz edildiğinde, her ne kadar bu kişi aynı kişi olarak tanımlansa da hiçbir zaman aynı niteliklere sahip değildir; bilakis sürekli yeni bir kişi olur. Saçları, etleri, kemikleri, kanı ve hatta tüm bedeni, sürekli olarak eskir, değişir ve yenilenir. Yalnızca fiziksel olarak değil, ruhsal olarak da davranışları, huyları, kanaatleri, arzuları, zevkleri, üzüntüleri, korkuları sürekli olarak değişir ve yenilenir. Hatta insanın bilgileri dahi aynı şekilde kalmaz; bazı yeni bilgiler öğrenilirken, bazı eski bilgiler ölür ve unutulur.⁴⁹

Başlangıcı güzel yüzlere ve bedenlere duyulan sevgi ve ilgi olan bu süreçte insan zamanla tüm bedenlerdeki güzelliğin farkına varır ve bedensel olana ilgisi azalır. Sonraki süreçte ruhsal güzelliğin farkına varır ve güzelliğin davranışlarda, hareketlerde olduğunu görür. Daha sonra bilimlere ilgi duyan insanın düşüncelerinde değişimler gerçekleşir ve hakiki güzellik ile ilgilenmeye başlar.⁵⁰ Platon bu ilgi ve yönelimi açıklamak üzere insanın, kendisi için gerçekten iyi, hayırlı ve faydalı olana yönelik duyduğu bir arzu olarak "aşk"tan söz eder. Buna göre insan daima kendisini tamamlamak üzere iyiliğe, hikmete ve güzelliğe yönelmek durumundadır. İnsanın bu kendini gerçekleştirme ve aşma süreci hayat boyu sürer ve söz konusu ilerleme daima mutlak güzelliğe doğru

⁴⁷ Platon, *Şölen*, 89.

⁴⁸ Platon, *Şölen*, 93.

⁴⁹ Hasan Aydın, "Platon'un Symposion'unda Aşk, Üreme, Yaratım, Güzellik ve Ölümsüzlük İlişkisi", *Felsefe Dünyası* 67 (2018/Yaz), 42.

⁵⁰ Platon, *Şölen*, 93-94.

gerçekleşir. İnsandaki bu “iyi olan” a ilgi, ona sahiplenme arzusunu beraberinde getirir. Bu bir süreliğine değil, onda daima var olan bir haldir.⁵¹

Bu ilgi her insan için var olma ve varlığını sürdürme adına hayati öneme sahiptir. Bu sayede Tanrı, insan eliyle dünyada güzeli, iyiyi ve hayırlı olanı hâkim kılar. Böyle olduğu için hayat devam etmektedir ve evrende bir düzen hakimdir. İnsan için iyi, güzel ve hayırlı olan onun doğasına uygun olandır. Ne zaman insanlar akla başvurmazlar ya da iyi, güzel ve doğru olanı istemekten vazgeçerlerse o zaman dünyada karmaşa, kaos ve kötülük meydana gelmektedir.

Son olarak güzellik devamlılık argümanına kaynak teşkil edebilecek görüşlerden biri de Hristiyan teolog Thomas Aquinas’ın, *Summa Theologica*’sının başlangıcında Tanrı’ya mükemmellikler atfetmek için iki uçlu bir argümanın ana hatlarını çiziyor olmasıdır. İlk olarak, Tanrı tüm mükemmelliklere sahip olmalıdır çünkü Tanrı, doğası gereği kendi kendine var olandır. İkinci olarak, Tanrı bunlara sahip olmalıdır çünkü O, yaratıklardaki mükemmelliklerin sebebi ve herhangi bir sebep her zaman etkilerinin (tecellilerinin) mükemmel olanlarına sahip olmalıdır.⁵² Aquinas bu argümanı özellikle ilâhî isimler üzerine yazdığı bir yazıda “güzelliğe” uygular. Orada Tanrı’nın hem aşırı büyüklüğün hem de tüm güzelliğin kaynağı olarak en büyük ve en güzel olduğunu söyler. Ayrıca Tanrı güzelliğe sahip olduğu için benzerliğini varlıklara ileterek onu çoğaltmak ister; dolayısıyla Tanrı varlıklardaki tüm güzelliğin örnek nedendir.⁵³ Aquinas’ın da temas ettiği gibi kaynağı tanrısal olan güzellik, çoğaltılmak, evrene yayılmak ve devamlılığı sağlanmak üzere bizzat Tanrı tarafından irade edilmiştir. Yine bu nedenle güzellik devamlılığı temin ederek evrene yerleştirilmiş bir sır olarak karşımızda durmaktadır.

Özetle felsefe tarihinde Antik Yunan’da, Hristiyan teolojide ve İslam düşüncesinde varlıklardaki güzellik, ağırlıklı olarak Tanrı’nın varlığının delilleri arasında değerlendirilmiş, güzelliğin tanrısal kökenine işaret etmek üzere birçok görüş dile getirilmiş, güzellik zımnen yaratımın ve yaratılmışların

⁵¹ Platon, *Şölen*, 88.

⁵² Thomas Aquinas, *Summa Theologica* (CT, Orange: Samizdat Express, 2018) Part I, Question 4, Article 2.

⁵³ Aquinas, *Summa Theologica*, Part I, Question 6, Article 4.

varlığının devam ettirilmesinde gizli bir formül olarak görülmüştür. Nihayet bu çalışma güzellik ile yaratımın devamı arasındaki ilişkiyi aşağıdaki zincirleme kıyas formundaki argümanla ortaya koymanın mümkün olduğu sonucuna varır:

I. Öncül : Tanrı'nın yarattıkları güzeldir.

II. Öncül : Güzel olan sevilir.

III. Öncül : Sevilen şey korunur ve devam ettirilir.

Sonuç : O halde Tanrı'nın yarattıkları güzel oldukları için sevilir, korunur ve varlıklarını sürdürürler.

Teolojik ve estetik bir önerme olarak birinci öncül yukarıda örneklerini verdiğimiz birçok dini ve felsefi gelenek tarafından kabul edilir.

İnsanın ve varlıkların doğal eğilimleriyle ilişkili olan ve estetik değerlere işaret eden ikinci öncül form ve ereksellik anlayışıyla uyumludur.

Sevilmenin, sevilen şeyin varlığına değer verilmesi anlamına işaret eden üçüncü öncül ise etik ve ontolojik bir ilkedir.

Bu durumda sonuç hem mantıksal geçerlik hem de felsefi derinlik açısından oldukça güçlü bir önerme olarak kendiliğinden ortaya çıkar. Bu sonuç öncüllerden sonuç çıkarma (modus ponens) ve zincirleme kıyas (transitivite) ilkelere dayanıyor olması nedeniyle de her adımı gerekçeleri ile açıklanabilir bir sonuçtur. Nihayetinde bu argüman varlıkların devamlılığının estetik bir temele dayandığını yukarıdaki birçok örnekle temellendirerek ve gerekçeye dayandırarak ontolojik ve teleolojik bir sav ileri sürmüş olur. Bu argümanda ortaya çıkması muhtemel sorun yalnızca birinci öncülde yüklem olarak kullanılan ve argümanın temel terimlerinden olan "güzel" teriminin anlamına yönelik somut-soyut tartışması ise yine metinde kısmen açıklığa kavuşturulmuştur.

Sonuç

Tanrı, sahip olduğunu düşündüğümüz sıfatları sayesinde kâinat ve içindekiler ile iletişim kurar. Etkilerini yansıttığı doğa aracılığı ile bir şekilde kendisini insanoğluna açar. Tanrı'nın her bir sıfatı tüm diğer sıfatlarını içerecek ve temsil edecek yetkinliğe sahiptir. Bu nedenle insan, Tanrı'nın hangi sıfatını

anlamaya yönelik bir çaba içerisinde olursa o yol sayesinde O'nu duyma, bilme ve anlama fırsatı bulur. Tanrı'nın kendisini tüm insanlara en sarıh bir şekilde açtığı sıfatlardan biri de O'nun cemâlidir, güzelliğidir. Tanrı'nın güzelliği, insan açısından öncelikle gözle ve diğer tüm duyu organlarıyla tecrübe edilmeye uygun şekilde kâinatın düzeninde mevcuttur. Güzellik ilk basamakta fiziksel olarak algılanmaya müsait olsa da varlıkların donanım ve yetkinlikleri gibi özellikleri de onlardaki güzelliği kavramada daha birçok aşamaya işaret eder. İnsanda tecrübe edilen hayal gücü, merhamet, ahlak, irfan, hikmet vb. soyut ve metafizik faaliyetler daha büyük güzelliklere işaret ederler. Her basamakta Tanrı, insanların iradelerine göre yöneldikleri güzelliklerle meşgul olmaları için onlara fırsat tanımış ve yaratılış adeta seçimlerimizle sürdürdüğümüz bir zaman dilimi olarak saptanmıştır.

Tanrı kâinatı yarattığında elbette onun hemen ya da kısa bir zaman diliminde yok olmasını dilemiş değildir. Ancak kutsal metinlerden öğrendiğimiz kadarıyla dünya hayatı bir gün sona erecektir. Buna rağmen her an bir işte olan Tanrı, yaratılışın devamını takdir etmiş ve bu devamlılığı sağlamak üzere irade sahibi insan tabiatına güzele olan bir temayül yerleştirmiştir. Bu temayül insanın çevresindeki varlıkları belirlerken ve işlerini yoluna koyarken daima ona rehberlik etmektedir. Çünkü güzel, dikkat çeker, sevilir, korunur ve sahiplenilir. İnsan da güzeli, iyiyi ve hikmetli olanı sever, korur ve sahiplenmek ister, böylelikle hayatını yaşanabilir kılmaya çalışır. Bu nedenle insanlar uyumu, konforu, huzuru bulmak üzere daima güzel olana yönelmiştir. Her ne kadar güzel olana temayül dünyevi olarak tecrübe edilse de özü itibarıyla tanrısaldir ve insan bu temayülü bilgi ve hikmetle beslediği müddetçe onu tanrısal olana taşır.

Tanrı'nın yaratmayı irade etmiş olması, O'nun ilminin, kudretinin ve iradesinin kâinat üzerindeki tecellisine işaret eder. O'nun her şekilde tecellisi mükemmeldir, mükemmel olan fark edilir ve mükemmelin fark edilmesi O'nun güzelliğine atfendir. Tanrı, güzelliğini alemdeki varlıklara yansıtmıştır ve onların fark edilmeleri de güzellikleri sebebiyledir. Bu noktadan itibaren insanda güzele olan temayül devreye girer ve insan güzeli arzular, sahiplenir, korur ve devamlılığını temin etmek ister. Tanrı böylelikle akıl sahibi olarak yarattığı kullunun ellerinde yaratımın devamını temin etmiş olur. Bununla birlikte özgür irade sahibi bir varlık olarak insan güzeli ve iyiyi tercih etmediğinde dünyada, karmaşa, kaos ve kötülük ortaya çıkar. Varlıkların huzuru, güvenliği ve

devamlılığı tehlikeye girer. Bu nedenle varlıklardaki güzellik ve insanda güzele olan ilgi, varlıkların devamlılığını temin açısından etkin bir rol üstlenmiş olmuştur. Böylelikle makalenin temel varsayımı olan varlıklarda bulunan güzelliğin, onların devam için gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır ve sevgi ve güzelliğin, varlıkların devamı için bir argüman olarak ele alınabileceği anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Aquinas, Thomas. *Summa Theologica*. CT, Orange: Samizdat Express, 2018.
- Aurelius, Marcus. *Kendime Düşünceler*. Çev. Ayşe Çevik. İstanbul: Kapra Yayıncılık, 2023.
- Aydın, Hasan. "Platon'un Symposion'unda Aşk, Üreme, Yaratım, Güzellik ve Ölümsüzlük İlişkisi". *Felsefe Dünyası* 67 (2018/Yaz): 33-54.
- Aydın, İbrahim Hakkı. "Kenz-i Mahfî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/258-259. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- Ayvazoğlu, Beşir. "İlmü'l-Cemâl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/146-18. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Cihan, Ahmet Kâmil. "İbn Sînâ'da Güzel Kavramı". *Felsefe Dünyası* 48 (2008/2): 27-41.
- Epiktetos. *Düşünceler ve Sohbetler*. Çev. Burhan Toprak. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2000.
- Fârâbî. *es-Siyâsetü'l-Medeniyye*. Çev. Mehmet. S. Aydın vd. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2012.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *İhyâu Ulûmi'd-Dîn IV*. Çev. Ahmet Serdaroglu. İstanbul: Bedir Yayınevi, 2002.
- Gregory of Nyssa. *On Virginity, The Fathers of the Church*. Çev. V. W. Callahan. C.58. Washington: The Catholic University of America Press, 1967.
- Hafız, Muharrem. *Platon Felsefesinde Khorâ*. İstanbul: Dört Mevsim Kitap, 2019.
- Hartshorne, Charles. "Tanrı ve Güzel". Çev. Mevlüt Uyanık. *Arayışlar -İnsan Bilimleri Araştırmaları* 1/2 (1999/2): 129-140.
- Işık, Aydın. *Din ve Estetik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013.

- İbn Miskeveyh. *Tehzîbu'l-Ahlak*. Çev. Abdulkadir Şener vd. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2017.
- İbn Sînâ. *Kitâbu'n-Necât*. Nşr. Macit Fahri. Beyrut, 1985.
- İbn Sînâ. *Kitâbu'ş-Şifâ, İlahiyat, Metafizik II*. Çev. Ekrem Demirli & Ömer Türker. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2014.
- İbn Sînâ. *Metafizik II*. Çev. Ekrem Demirli & Ömer Türker. İstanbul: Litera Yayınları, 2005.
- Keçeli, Yasin vd. "Güzellik Hakkında Konuşurken Aynı Şeyi Düşünüyor muyuz?" *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* 72 (2021-Aralık): 301-320.
- Koç, Turan. *İslam Estetiği*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017.
- Mevlânâ Celaleddin. *Mevlânâ'nın Rubaileri*. Çev. M. Nuri Gençosman. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi: 1974.
- Mutluel, Osman. "Kur'an'da Güzellik Kavramının Ontolojik Temellendirmesi". *Hece Sanat Özel Sayısı* 42 (2021): 1415-1426.
- Platon. *Phaidros*. Çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2017.
- Platon. *Şölen*. Çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- Platon. *Timaios*. Çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- Plotinos. *Enneadlar*. Çev. Zeki Özcan. Ankara: Fol Kitap, 2023.
- Reçber, Mehmet Sait. "Plotinos: Tanrı'nın Birliği ve Basitliği Üzerine". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 51/1(2010): 59-78.
- Sanur, Rıdvan. "Kur'an'ın Güzellik Mefhumuna Dair Kavramsal Bir İnceleme". *Balıkesir İlahiyat Dergisi* 17 (Haziran 2023): 139-188.
- Sherry, Patrick. "Beauty". *A Companion to Philosophy of Religion*. Ed. Charles Taliaferro vd. UK: Wiley-Blackwell, 2010.
- Şahin, Naim. "Gazzâlî'de Bir Değer Olarak Estetik (Güzellik)". *Uluslararası Modern Çağ ve Gazzâlî Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (Isparta, 2014): 163-180.
- Şimşek, İsmail. "Tanrı'nın Varlığının Delili Olarak Güzellik Kanıtı". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/10 (2014/2): 67-84.

- Taşkent, Ayşe. "İslam Felsefesinde Estetik: Güzelin Ontolojik, Kozmolojik, Psikolojik ve Mantıkî Bağlamda Değerlendirilmesi". *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 14 (2011): 28-32.
- Tekel, Ayşe. "Estetik Yargı ve Estetik Yargıyı Etkileyen Faktörler". *Sanat ve Tasarım Dergisi* 16 (2015 Aralık): 149-157.
- Türkben, Yaşar. *İbn Sînâ ve Thomas Aquinas'ta Kötülük Problemi*. Ankara: Elis Yayınları, 2012.
- Weil, Simon. *Gravity and Grace*. London: Routledge & Kegan Paul, 1952.
- Weil, Simon. *On Science, Necessity and the Love of God*. London: Oxford University Press, 1968.
- Yasa, Metin. "Güzellik Kanıtı ve Taşıdığı Felsefi Değer". *Ekev Akademi Dergisi* 18 (2004-Kış): 1-16.
- Yasa, Metin. *Estetik-Etik İlişkisi*. Ankara: Elis Yayınları, 2014.